

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री गोपाल पराजुली
माननीय न्यायाधीश श्री जगदीश शर्मा पौडेल
फैसला

069-CI-1025

मुद्दा: मोही नामसारी ।

कान्छा मधैयाको नाती मोतीलाल मधैयाको छोरा काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं
महानगरपालिका वडा नं. १७ क्षेत्रपाटी ढल्को बस्ने रामरत्न मधैया -----१
ऐ.को नाती ऐ.को छोरा ऐ.ऐ. बस्ने अर्जुनकुमार मधैयाको मु.स. गर्ने
सिताकुमारी मागिन-----१

पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. ९ दमाईटोल बस्ने
द्वारिका नारायण डंगोल-----१

बिपक्षी
वादी

शुरु फैसला गर्ने अधिकारी: श्री दिनेशप्रसाद शर्मा

भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौं

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने: माननीय न्यायाधीश श्री टीकाबहादुर हमाल

माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाशचन्द्र गजुरेल

पुनरावेदन अदालत पाटन

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९ बमोजिम पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।८।१८ को फैसला उपर पुनरावेदन पर्न आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार रहेको छः

म निवेदकका पिता बेखा भन्ने बेखा नारायण डंगोलको नाममा सभै नापी भै मोही महलमा पिता बेखा नारायण डंगोल कायम भएको काठमाडौं जिल्ला, बालाजु गाउँ विकास समिति वडा नं. ९(ख) कि.नं. ११० को क्षेत्रफल ०-१०-२-० जग्गाको जग्गाधनी जमुना देवी समेत भएकोमा पिता बेखा डंगोल भन्ने बेखा नारायण डंगोलको मिति २०३२।२।२५ मा आफ्ना कालगतिले परलोक भै सकेको र निज मृतक बेखा नारायण डंगोलको हक खाने नजिकको हकदार म द्वारिका नारायण डंगोलले पिताको परलोक पश्चात् उल्लेखित कित्ता मोहीकै हैसियतले खनजोत गरी किसिमबमोजिमको कुत बाली सम्बन्धित जग्गाधनीहरुलाई बुझाई आएकोले भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) बमोजिम मृतक पिता बेखा नारायण डंगोलको नामबाट म निवेदक द्वारिका नारायण डंगोलका नाममा मोही नामसारी गरी मोहियानी हकको प्रमाणपत्र पाउँ भन्ने वादीको निवेदन माग ।

हामी अर्जुन कुमार मधैया, रामरत्न मधैया, समेतको नाउँमा दर्ता भएको काठमाडौं जिल्ला, बालाजु गाउँ विकास समिति वडा नं. ९(ख) कि.नं. ११० को ०-१०-२-० जग्गा साविकमा कमाउने मोही काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. २० मरुख्यकेब दमाई टोल बस्ने अविवाहित बेखा डंगोलले २०२९ सालको बाली देखि अष्ट नारायण महर्जनलाई कमाउन दिई निज अष्ट नारायण महर्जनले उक्त कि.नं. ११० को क्षेत्रफल ०-१०-२-० जग्गा २०२९ साल आषाढ महिना देखि जोतकमोद गरी आएको र साविक मोही बेखा डंगोल २०२९ चैत्र महिनामा परलोक भई सकेको, उक्त कित्तामा जोत कमोद गरी आएको अष्ट नारायणको नाउँमा मोही हक प्राप्त हुन पनि सक्दैन, तत्कालिन उक्त जग्गा कमाउने अविवाहित

मृतक बेखा डंगोलको नाउँको कि.नं. ११० क्षेत्रफल ०-१०-२-० को श्रेस्ता फिल्डबुक लगायतका सम्पूर्ण कागजातहरूमा निज मोहीको लगत कट्टा गरी हामी जग्गाधनीहरू अर्जुनकुमार मधैया र रामरत्न मधैया समेत जग्गाधनी आफै कायम गरिपाउँ भनी २०६७।७।२५ मा फिराद दर्ता गरी कारवाही चलाई आएका छौं । बेखा नारायण डंगोलको मृत्यु भई उनाउ व्यक्ति मृतक बेखा नारायण डंगोलको छोरा बनी विपक्षी द्वारिका नारायण डंगोलले सम्पूर्ण झुठा कुराहरू सृजना गरी मृतक बेखा नारायण डंगोलको नाउँबाट विपक्षी द्वारिका नारायण डंगोलको नाउँमा मोही नामसारी माग गरी मिति २०६६।११।११ मा झुठा व्यहोराको निवेदन दिई मतियार सागर महर्जनले कहिल्यै नकमाएको मृतक मोहीका छोरा द्वारिका नारायण डंगोलको नाउँमा मोही नामसारी गरिदिन मोही पत्याई मन्जुरीनामा गरिदिएको भएपनि उक्त कि.नं. ११० को जग्गा जोतदै नजोतेको, कमाउँदै नकमाएको र मोही नै नभएको विपक्षी द्वारिका नारायण डंगोलको नाउँमा मोही नामसारी गर्न नमिल्ने हुँदा विपक्षी द्वारिका नारायण डंगोलको झुठा व्यहोराको निवेदन खारेज गरिपाउँ भनी अर्जुनकुमार मधैया, रामरत्न मधैया समेतको लिखित प्रतिक्रिया ।

यसमा विवादित कि.नं. ११० जग्गा आफैले जोत कमोद गरी जग्गाधनीहरूलाई बाली बुझाउँदै आएको भनी मोही नामसारीको माग गरेकोमा सर्जिमिन हुँदा उक्त जग्गा वादीले नजोतेको पुष्टि भएको र भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) बमोजिम मोहीले कमाई आएको जग्गामा मोही सम्बन्धी हक निजको हकदार देखिएका नाताका व्यक्तिहरूमध्ये जग्गाधनीले पत्याएको व्यक्तिको नाममा प्राप्त हुनेमा जग्गा नै नकमाएको मोहीको हकदारको नाममा ३ जना संयुक्त जग्गाधनीमध्ये २ जनाले मोही नपत्याएको स्थितिमा एक जना जग्गाधनीले पत्याई दिएको कारणले मात्र मोही नामसारी गरिदिन मिल्ने नदेखिएकोले वादी जग्गा नकमाउने हकदार भएकोले वादीको पिताको नामको

उक्त जग्गाको मोहीयानी हक वादीको नाममा नामसारी नहुने ठहर्छ भनी मिति २०६८।५।२१ गतेको भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौंको फैसला ।

यसमा काठमाडौं जिल्ला बालाजु गाउँ विकास समिति वडा नं. ९(ख) को कि.नं. ११० क्षेत्रफल ०-१०-२-० जग्गाको मोही साविक पुनरावेदकको पिता बेखा डंगोल भन्ने बेखा नारायण डंगोलको परलोक पश्चात् यी पुनरावेदक द्वारिका नारायण डंगोलले जोतकमोद गरी जग्गाधनीहरुलाई बाली बुझाउँदै आएकोमा विपक्षी जग्गाधनीले २०६६।६७ सालको बाली बुझ्न इन्कार गरेकोमा भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौंमा बाली धरौट राखी जोतकमोद गर्दै आएकोमा विपक्षी प्रत्यर्थी स्वयंले मिति २०६८।२।२० मा गैरकानूनी तवरले झुठा स्थलगत सर्जिमिन गरेकोमा बदर गरिपाउँ भनी निवेदन दिएको भए पनि कुनै प्रक्रिया अवलम्बन नगरी सर्जिमिनलाई मात्र आधार प्रमाण मानी भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ दफा २९(२) बमोजिम जिल्ला अदालतको क्षेत्राधिकार समेतलाई चुनौतिदिई नभएको क्षेत्राधिकार ग्रहण गरी वादी दावी भन्दा बाहिर गई प्रतिपादित सिद्धान्त एवं कानूनले निर्दिष्ट गरेको व्यवस्था समेतलाई उपेक्षा गरी मिति २०६८।५।२१ मा भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौंले मोही नामसारी नहुने गरी गरेको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरी न्याय पाउँ भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनमा परेको वादीको पुनरावेदन पत्र ।

यसमा मिति २०६८।२।२० को स्थलगत सर्जिमिन मुचुल्कामा विपक्षी पुनरावेदक द्वारिका नारायण डंगोलले लेखात्मक दस्तखत गरेको हुँदा झुक्याई गरेको होइन । कि.नं. ११० को जग्गा विपक्षी पुनरावेदक द्वारिका नारायण डंगोलले नजोतेको, नकमाएको र कुनै पनि सालको बाली पनि नबुझाएकोमा कुत बाली बुझाउँदै आएको भनी पुनरावेदनमा झुठा व्यहोरा उल्लेख गर्नु भएकोले भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौंबाट मिति २०६८।५।२१ मा मोही लगत कट्टा गर्ने गरी भएको फैसला समेत त्रुटिपूर्ण नभएको र मोही नै नभएको उनाउ व्यक्ति बेखा नारायण डंगोलको छोरा

द्वारिका नारायण डंगोलको नाउँमा मोही नामसारी समेत गर्न नमिल्ने हुँदा अ.बं. ८२ नं. विपरीत दिएको झुठ्ठा निवेदन र प्रस्तुत पुनरावेदन समेतलाई मुलुकी ऐन अ.बं. १८० नं. बमोजिम खारेज गरी प्रस्तुत मुद्दामा भएको फैसला सदर गरिपाउँ भनी प्रत्यर्थी प्रतिवादीहरूले पुनरावेदन अदालत पाटनमा पेश गरेको लिखित प्रतिवाद ।

मोही हकको सम्बन्धमा सर्जिमिन मुचुल्का नै आधिकारिक प्रमाण पनि होइन । प्रतिवादी जग्गाधनीहरूले कुत बुझी लिएको भर्पाई नदिएकोले जग्गाधनीलाई बुझाउनुपर्ने बालीको रकम धरौटी राखी दिएको भन्ने यी वादीले जग्गाको उब्जनी घट्ने समेतका काम कारवाही गरेको भनी जग्गाधनीहरूले भन्न नसकेको अवस्थामा भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २९ प्रस्तुत विवादमा आकर्षित हुन सक्ने अवस्था देखिएन । अब भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६ लाई हेर्दा मोहीले कमाई आएको जग्गामा मोहीका एकासगोलमा छोरा समेतले मोहियानी प्राप्त गर्नेछ भन्ने उल्लेख भएको र फिल्डबुकमा उल्लेखित व्यहोराका बेला डंगोल भन्ने बेखा नारायणका छोरा यी वादी द्वारिका नारायण डंगोल बाहेक अन्य व्यक्ति मोही देखिन नआएकोले र प्रस्तुत मुद्दासँग लगाउ रहेको मुद्दाका पक्ष विपक्ष यिनै भएका दे.पु.नं. ०६८-DP-१६८८ को मोही लगत कट्टा मुद्दामा समेत मोही लगत कट्टा नहुने ठहर्छ भनी आजै फैसला भएकोले प्रस्तुत विवादको जग्गामा भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौंले मोही नामसारी नहुने ठहराई गरेको फैसला त्रुटिपूर्ण देखिएकोले उल्टी गरी पुनरावेदन जिकिर बमोजिम बेखा नारायण डंगोलका छोरा यी वादी द्वारिका नारायण डंगोलको नाममा मोही नामसारी हुने ठहर्छ । अतः यसमा विवादको कि.नं. ११० को जग्गा पुनरावेदक द्वारिका नारायणको नाममा मोही नामसारी गरिदिनु पर्नेमा मोही हक नामसारी नहुने ठहर्छ भनी शुरु भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौंले मिति २०६८।५।२१ मा गरेको फैसला नमिलेको हुँदा उल्टी भै वादी दावीबमोजिम कि.नं. ११० को जग्गा वादीको नाममा मोही नामसारी हुने

ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।८।१८ को फैसला ।

विपक्षी द्वारिका नारायण डंगोलले कि.नं. ११० को जग्गा कहिले पनि कमाएका थिएनन् । त्यस्तै गरी निजले जग्गा कमाएको भए हाम्रो उक्त जग्गाको साविक जग्गाधनी जमुनादेवी समेतलाई कुत बाली कुन कुन सालको कुन कुन मितिमा तिरे बुझाएको हुन सो कुरा निजले मोही नामसारी गरिपाउन निवेदन गर्दा उल्लेख गर्न सक्नु पर्ने सो गर्न सकेका छैनन् । भूमि सुधार कार्यालयबाट सर्जिमिन हुँदा समेत उक्त कि.नं. ११० को जग्गा अष्ट नारायण महर्जनले जोते कमाएका छैनन् भनी खुली आएको छ भने मृतक बेखा डंगोल अविवाहित मरेको हुँदा निजको छोरा पनि छैनन् । अतः कहिल्यै जग्गा नकमाएका व्यक्तिको नाउँमा मोही नामसारी हुने गरी गरेको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरिपाउँ भन्ने प्रतिवादीहरूको यस अदालतमा परेको पुनरावेदन पत्र ।

नियमबमोजिम पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री तेजनारायण चौधरीले वादी द्वारिका नारायण डंगोल बेखा नारायण डंगोलका छोरा होइनन् र यिनले प्रतिवादीहरूको कि.नं. ११० को जग्गा कहिले पनि जोडकोड गरी कमाएका छैनन् । नियमित रूपमा कमाएको र तिरो भरो गरेको भए पहिलेका जग्गाधनीलाई तिरो बुझाएको कागज भरपाईहरू पेश गर्न सक्नु पर्थ्यो सो समेत गर्न सकेका छैनन् । अतः निजको नाउँमा मोही नामसारी गर्नु पर्ने होइनन, पुनरावेदन अदालतको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरिपाउँ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनी मिसिल अध्ययन गरी निर्णय तर्फ विचार गर्दा पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला मिलेको छ छैन भनी निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो ।

यसमा पिता बेखा नारायण डंगोलको परलोक भएपछि म द्वारिका नारायण डंगोलले मोहीको हैसियतले खनजोत गरी कुतबाली बुझाउँदै आएकोले मोही नामसारी गरी प्रमाणपत्र पाउँ भन्ने वादीको माग रहेकोमा निज बेखा नारायण डंगोल अविवाहित मरेका हुन्, वादीले उक्त जग्गा कहिल्यै पनि खनजोत गरेका छैनन् मोही नामसारी हुनु पर्ने होइन भन्ने प्रतिवादीको जिकिर रहेकोमा शुरु भूमिसुधार कार्यालयले मोही नामसारी नहुने गरी तथा सो उपर पुनरावेदन परेकोमा वादीको नाउँमा मोही नामसारी हुने गरी पुनरावेदन अदालत पाटनबाट फैसला गरेको र सो फैसलामा चित्त नबुझाई प्रतिवादीहरूले यस अदालतमा पुनरावेदन गरेको देखिन आयो ।

विवादित कि.नं. ११० को क्षेत्रफल ०-१०-२-० जग्गाको जग्गाधनी प्रमाण पूर्जा हेर्दा मोही महलमा बेखा डंगोल भन्ने उल्लेख भई रहेको देखिन्छ । पुनरावेदक पक्षले निज बेखा नारायण डंगोल अविवाहित रहेको र निजको मृत्यु २०२९ सालमै भएको भने तापनि वादी पक्षले पेश गरेको मिसिल संलग्न जिल्ला प्रशासन कार्यालय काठमाण्डौंको मिति २०५१।११।२६ को नाता प्रमाणित प्रमाणपत्रको प्रतिलिपीबाट निजको मृत्यु २०३२ सालमा भएको र वादी द्वारिका नारायण डंगोल बेखा डंगोलको छोरा नाताका भएको भन्ने देखिएको अवस्था छ भने काठमाडौं महानगरपालिकाको मिति २०६६।१०।२१ को पत्रले बेखा डंगोलको मृत्यु २०३२।२।२५ मा भएको र मोही नामसारी गरिदिन सिफारिश समेत गरेको देखिन्छ । त्यस्तै गरी जग्गाधनी मध्येकै एक जना सागर महर्जनले मोहीको रुपमा द्वारिका नारायण डंगोललाई पत्याएको अवस्था समेत देखिएको छ । भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६ (१) हेर्दा ' मोहीले कमाई आएको जग्गामा मोही सम्बन्धी निजको हक निजपछि निजको एका सगोलका पति, पत्नी, छोरा, छोरी, आमा, बाबु, धर्मपुत्र, धर्मपुत्री, छोरा बुहारी, नाति, नातिनी बुहारी, दाजु भाइ वा दिदी बहिनीहरू मध्ये जग्गावालाले पत्याएको व्यक्तिलाई प्राप्त हुनेछ ' भन्ने व्यवस्था भएको तथा वादी द्वारिका नारायण डंगोल मोहीका छोरा

हुन भन्ने मिसिल संलग्न कागजबाट देखिएको तथा सो तथ्यलाई यी पुनरावेदकले खण्डन गर्न सकेको नदेखिएको र संयुक्त जग्गाधनी मध्ये एक जनाले यी प्रत्यर्थी वादीलाई पत्याएको अवस्था देखिएको समेतका आधारमा वादीले मोहियानी हक प्राप्त गर्न सक्ने अवस्था देखिएको हुँदा वादीका नाममा मोही नामसारी हुने नै देखिन आयो तथा यस लगाउ रहेको 069-CI-1024 को मोही लगत कट्टा मुद्दामा आजै यसै इजलासबाट मोही लगत कट्टा नहुने गरी फैसला समेत भएको हुँदा प्रस्तुत मुद्दामा समेत दावीको कि.नं. ११० को जग्गामा वादीको नाममा मोही नामसारी हुने ठहर्‍याई पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०६९।८।१८ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन । प्रस्तुत मुद्दाको दायरी लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छुँ ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: सुमन कुमार न्यौपाने

कम्प्यूटर सेटिङ्ग: रानु पौडेल

इति सम्बत् २०७१ साल भदौ २७ गते रोज ६ शुभम्..... ।